

Лебедюк В. М.

кандидат наук з державного управління

Національний університет «Острозька академія», м. Острог, Україна

ст. викладач кафедри політології

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТИПУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ

Політичні партії є важливим елементом сучасного демократичного врядування і головним каналом, через який відбувається артикуляція інтересів виборців, рекрутування політичних лідерів, формування органів влади. Будучи суб'єктами політики, партії виконують провідну роль у взаєминах суспільства і держави. Тому з'ясування організаційних типів політичних партій в Україні, які склалися, дозволяє виявити наявні та бажані механізми державного регулювання організаційного розвитку політичних партій.

Спочатку ми систематизували організаційні особливості ідеальних типів політичних партій в історичному розвитку. Наступним нашим завданням буде проілюструвати еволюцію організаційних особливостей політичних партій в Україні і визначити відповідний організаційний тип.

Типи політичних партій, в основному, є крайніми точками еволюційних процесів, які на практиці ніколи повністю не досягалися. Політичні партії можуть мати риси більш ніж одного ідеального типу, відображаючи в певний період часу процес наближення до одного типу партії та переміщення в напрямі іншого типу партії в пізніший період.

Типологію політичних партій можна розглядати через призму загальних типів і підтипів. Кадрові партії, масові партії і “всеохоплюючі” партії (catch-all party) можна розглядати як загальні типи. “Професійно-електоральні” партії (А. Панеб'янку), “картельні” партії (Р. Катц і П. Майр), “сучасні кадрові партії” (Р. Кулі), “програмні” партії (С. Волінець) і т.д., як підтипи. Розмаїття підтипів політичних партій свідчить, що існують сучасніші версії їхніх історичних аналогів. А. Панеб'янку зазначає, що від організаційного походження значною мірою залежить початковий формат політичних партій і їхня подальша еволюція [1, с. 50-53].

Розглянемо еволюцію організаційних особливостей політичних партій в Україні. Перші посткомуністичні партії України мали тенденцію набувати організаційної форми двох типів. З одного боку, були партії народжені масовими рухами протесту проти радянського режиму (Народний рух за перебудову). У посткомуністичних країнах, як і в Західній Європі, партії зовнішнього походження були вимушені мобілізувати підтримку до їх включення в політичну систему. Таким чином створювалися масові партії. Спочатку вони були вільними утвореннями і не робили наголосу на розбудові формальної організаційної структури, оскільки були впевнені в своєму успіху завдяки мобілізації протесаного електорату. Наприкінці 1980-х і на початку 1990 року створювалися неформальні, в основному небагаточисленні організації, соціальною базою яких були студенти вищих навчальних закладів. 18 грудня 1988 року Український Гельсінський союз, в особі групи лідерів (Л. Лук'яненко, Г. Горинь, З. Красівський, В. Чорновіл), ухвалив резолюцію про активізацію роботи зі створення в Україні Народного руху за перебудову. З нових партій НРУ, який формально було зареєстровано як політичний інститут у 1992 році, найкраще нагадував масову партію, народжену і підтриману знизу.

Своєю чергою, НРУ зумів зберегти роль потужної партії національно-демократичного спрямування при тому, що організація послаблювалася від хронічної внутрішньої боротьби за владу. Багато партій, які сформувалися впродовж 1990–1994 років, утворювалися в результаті розколів потужних політичних партій, які були згуртовані навколо окремих лідерів і нагадували організаційну структуру кадрових партій.

З іншого боку, були партії, які пристосували традиційну масову партію (комуністичного типу) з сильною дисципліною та організацією внутріпартійного життя до нових умов. Це була Соціалістична партія України (лідер – О. Мороз), а після зняття заборони 1993 р. – Комуністична партія України (очолив П. Симоненко), яка успадкувала як організаційну інфраструктуру, так і матеріальні ресурси КПРС. Тому спостерігалось збереження за старою комуністичною номенклатурою провідних позицій у суспільстві. На початку незалежності в Україні не відбулося заміни політичної еліти, на відміну від країн

Центрально-Східної Європи [2, с. 88]. КПУ залишалася домінуючою політичною партією на найближчі два електоральні цикли.

Друге покоління партій формувалося впродовж 1994–1998 рр. і було, головним чином, засновано на конфігураціях влади. Штучно створені політичні партії потребували формальних організаційних структур, щоб виробити масову підтримку, необхідну для електорального успіху. Утворення партій такого типу започаткувала Ліберальна партія України (ЛПУ), сформована керівниками індустріальних галузей виробництва зі Східної України. На фоні соціально-економічної кризи та повільної структуризації суспільства зміцніли групи державно-політичної і бізнесової еліти, яка потребувала легалізації і захисту своїх інтересів. Відповідно, створювалися нові партії або привласнювалися існуючі, з метою представлення інтересів влади, ФПГ та окремих осіб. Партії в цей період були утворені згори (у межах парламенту або радянською номенклатурою) і тому зазнали значних труднощів у формуванні членської бази.

Третє покоління партій формується з 1998-го року до сьогодні. Головною особливістю політичних партій цього періоду є їхній захист та представлення вузькогрупових інтересів. За своєю природою формування і виборчою стратегією вони нагадують кадрові партії з яскраво вираженим персоніфікованим лідерством та клієнтельно-олігархічним характером. Ідеологія перетворилася на атрибут виборчих технологій або на інструмент консолідації політичного активу.

З точки зору організаційного розвитку, особливістю першого покоління політичних партій в Україні, які формувалися протягом 1991-1994 років, було те, що більшість політичних партій утворювалося знизу, внаслідок ініціативи колишніх дисидентів або вияву громадянської позиції простих політично активних громадян, а не на основі домовленостей в межах парламенту, що стало практикуватися пізніше. Друге покоління партій формувалося протягом 1994-1998 років і було, головним чином, засноване на конфігураціях влади. Штучно створені політичні партії потребували формальних організаційних структур, щоб виробити масову підтримку, необхідну для електорального успіху. Третє покоління партій формувалося з 1998-го року і його особливості збереглися, фактично, до сьогодні. Політичні партії даного періоду є законсервованими

квазіпартійними структурами, які не мають розвиненої мережі первинних осередків, а отже, і відповідних організаційних ресурсів для проведення повсякденної партійної роботи.

У результаті проведеного аналізу організаційної структури політичних партій з використанням надбань західної партології про трансформацію організаційних типів партій виявлено, що в Україні найефективнішою стратегією партійного будівництва виявилась стратегія створення партії “всеохоплюючого” типу, яка у взаємодії з виборцями покладається на ЗМІ і політичні технології, а за своєю організаційною структурою нагадує різновид “сучасної кадрової партії”. Українські партії також є далекими від масових партій західного зразка. Навіть КПУ, яка має порівняно високу щільність членства і розвинену мережу місцевих осередків, не відповідає класичному розумінню її як масової партії і є відносно слабкою організаційно у порівнянні з масовими партіями в західних партійних системах.

З’ясовано, що жодна політична партія в Україні не відображає повністю якийсь один з ідеальних типів партій. Політичні партії поєднують особливості декількох типів партій, але мають при цьому тенденцію схилитися до одного з них. Політичні лідери в Україні були не дуже обтяжені історичним минулим масових партій і вибирали “всеохоплюючий” тип партій з точки зору соціальної бази, а в основу організації партій було закладено модель “сучасної кадрової партії”. Слабо організовані місцеві осередки, незначне членство, де члени парламенту і міністри складають головний виборчий ресурс, персоніфіковане керівництво, – наближають політичні партії в Україні до типу кадрових партій. Проте, цей тип – модифікований, сучасний, відмінний від свого історичного попередника, який з’явився в XIX ст., за зовсім інших соціальних і політичних умов (наприклад, обмежене виборче право).

Література

1. Panebianco A. Political Parties: Organization and Power [Text] / Angelo Panebianco. – Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1988. – 296 p.
2. Ishiyama J. The Communist Successor Parties and Party Organizational Development in Post-Communist Politics [Text] / J. Ishiyama // Political Research Quarterly. – 1999. – Vol. 52. – № 1. – P. 87-112.